

A BIBLIA

**mint egyedülálló könyv,
és keletkezésének háttere**

Tények és tévhitek

TARTALOMJEGYZÉK

A „Biblia” név és az iratgyűjtemény többi elnevezése	3
Vélemények a Bibliáról	7
Mit jelent az, hogy a Biblia „kinyilatkoztatás”?	10
A Biblia ihletettségének próbája	12
A kanonizáció folyamata az ó- és újszövetségi egyházban	16
Az ószövetségi iratok kanonizációjának dokumentumai	21
Az újszövetségi iratok kanonizációjának dokumentumai	27
A holt-tengeri tekercsek felfedezése	30
A holt-tengeri leletek bizonyágtétele az ószövetségi iratok szövegének hitelességéről	33
Jézus tanúságtételei az Írások változhatatlanságáról, mérték jellegéről	35
Az igehelyek rövidítései	38

A „Biblia” név és az iratgyűjtemény többi elnevezése

A „Biblia” név a görög *biblion* szó többes száma. A *biblion* szó jelentése: könyvtekercs. A *biblosz* szóból származik, amely eredetileg az egyiptomi papiruszt, az ókorban íráshoz használt anyagot jelölte. A *Biblia* jelentése tehát: *Könyvek*.

Az i. sz. II. századtól fogva kezdték ezt a nevet a keresztények Istentől ihletettnek vallott iratgyűjteményükre alkalmazni. Az Ószövetségben egyedül Dániel próféta nevezi „könyveknek” a szent iratok gyűjteményét (Dn 9,2). Az egyszerű név találóan fejezi ki, hogy e könyvnek a rendkívülisége nem külső, emberi formájában van: könyveket, látszatra más emberi művekhez hasonló írásokat tartalmaz.

A Bibliát nevezik egyszerűen *Írásnak*, *Írásoknak* is. Jézus és az Újszövetség írói is használják ezt az elnevezést (Mk 12,24; 2Tim 3,16 stb.).

Továbbá nevezik *Isten Igéjének*, *Szentírásnak*, *Könyvek Könyvének* is. Az „Isten Igéje” elnevezés a Szentírásból származik: Isten prófétákon keresztül közölt kinyilatkoztatásának megkülönböztető jelölésére szolgál. Lásd pl. Dn 9,2; Jn 17,17; 1Pt 1,23.25.

Ugyancsak a Szentírásból származik az „*Úr könyve*” név is, ami igen kifejező és jelentőségteljes. Lásd Ésa 34,16-ban. Eszerint a Biblia „Isten könyve” az embereknek.

Ezek az utóbbi elnevezések a Biblia rendkívüliségére utalnak, mindarra, ami az egyszerű külső mögött rejtőzik.

A Biblia két fő részből áll: Ó- és Újszövetségből vagy Ó- és Újtestamentumból. A latin „testamentum” elnevezést a Vulgata (a Biblia latin nyelvű fordítása) nyomán használják. Közérthetőbb az Ó- és Újszövetség megjelölést alkalmazni, mivel nem végrendeletéről van szó, amit a „testamentum” szó elsődlegesen sugall, hanem Isten Izráellel és a keresztény egyházzal kötött szövetségéről (vö. 2Móz 24,8; Mt 26,28). Ugyanakkor a testamentum elnevezésnek is van értelme. Azt fejezi ki, hogy ezek az Írások szent hagyatékok, akár Izráelre vagy az őskeresztény egyházra gondolunk, akár pedig Isten meghagyatkozásának értelmezzük a kifejezést.

Az Ószövetség az Izráel népével kötött szövetség keretén belül adott kinyilatkoztatásokat (Isten cselekedeteit és prófétái által közölt üzeneteit) örökíti meg. Az Újszövetség a keresztény egyházzal kötött szövetség keretén belül közölt kinyilatkoztatásokat (Jézus életét, az ősegyház tapasztalatait, az apostoli tanításokat, az egyház további útjára vonatkozó jövendöléseket) tartalmazza.

Az Ószövetség 39, az Újszövetség 27 iratot tartalmaz, amelyek mintegy 1500 esztendő folyamán, az i. e. XV. századtól kb. i. e. 400-ig Izráel népe körében, és az i. sz. I. században az őskeresztény egyház körében keletkeztek.

Három tény kapcsolja össze egységes könyvvé ezeket az iratokat:

Először is a téma, a tartalom: A bibliai könyvek egymáshoz illeszkedve, mintegy egymást folytatva a Föld és az ember történetét beszélnek el Isten megváltási terve szempontjából, a teremtéstől egészen az újjáteremtésig, tömören, vázaltszerűen, de átfogó módon. Elmélkedő vagy tanító könyvek is ékelődnek az ún. történeti könyvek közé, amelyek az emberi élet összes döntő problémáját felvetik és megvilágítják. Van például olyan bibliai könyv, amelynek az emberi szenvedés a fő témája (Jób könyve), van olyan, amelyik az igaz szerelem (Énekek éneke) stb.

Másodszor a szerzőknek az az egybehangzó állítása kapcsolja össze ezeket a könyveket, *amely szerint* ők nem a saját ismereteiket és gondolataikat közlik, hanem *Isten szólt hozzájuk, és elhívta őket a prófétai szolgálatra*, azaz megbízta őket *üzenete közvetítésével*. Első hallásra megdöbbentő ez az állításuk, sok kételyt és kérdést is támaszthat. De mindenesetre elgondolkoztató, hogy oly sok tanú – az összes bibliai szerző – egységesen állítja ezt, és tanúságtételük annyira megegyező, még részleteiben is.

A *harmadik* dolog, ami összekapcsolja ezeket a könyveket: *az Istenről és az emberi élet minden dolgáról való tanításuk bámulatos összhangja*. A legkülönbözőbb keretben, megközelítésben és megfogalmazásban szólnak ezekről, de állításuk – alapelveileg és a részletekben is – azonos. Emellett pedig egymást is kiegészítik és értelmezik. Vannak, akik ellentmondásokat vélnek felfedezni és kimutatni a bibliai kijelentések között. Tudományos feldolgozásra törekvő könyvekben is olvashatunk erről. Mégis azt kell mondanunk, hogy sok esetben csak egy kicsit alaposabb utánjárásra – néhány tényszerű adat ismeretére vagy gondosabb megfigyelésre – van szükség, és máris kiderül, hogy a felületes ítélettel megállapított ellentmondások egyáltalán nem léteznek a valóságban. Máskor kitartóbb keresésre és mélyebb átgondolásra van szükség, de a vizsgálatnak mindig az a vége, hogy a kétely megbizonyosodásra változik, mert a kritikus helyeken is a tökéletes egység tárul fel.

E három dolog révén a legtermészetesebb módon összetartozó iratgyűjteménnyé, egy könyvvé alakult a 66 irat. Izráel népe egységesen kanonikusnak, azaz Istentől ihletettnek ismerte el az Ószövetség 39 iratát. Ugyanezt tette az őskeresztény egyház is, mind az ószövetségi iratgyűjteményre, mind pedig a 27 újszövetségi iratra nézve. A keresztény egyházak között rendkívül sok különbség és tanbeli ellentét van, de a Biblia egy valamennyi keresztény felekezet számára. A bibliai iratok olyan egyértelműen hitelesítik egymást, annyira nyilvánvaló egymással való egybetartozásuk

és minden más vallásos irodalomtól való különbözésük, hogy még az egyébként olyannyira tévelygő és esendő egyház is felismerte és elismerte egységüket és kizárólagos jelentőségüket.¹

Ésaiás próféta könyvében találjuk „az Úr könyve” kifejezést (34,16), amely nem csupán Ésaiás könyvére alkalmazható, hanem a teljes prófétikus iratgyűjteményre is. Ez a Biblia legszebb, legtalálóbbs meghatározása. Megfelel a Biblia saját önvallomásának, és kifejezi a Szentírás felől vallott hívő, keresztény meggyőződést. A Biblia „az Úr könyve”, azaz Isten könyve, az ő üzenetét tartalmazza az emberiség számára.

1 Vannak olyan kiadású Bibliák, amelyeknek az ószövetségi része az ún. apokrif iratokat is tartalmazza. Az „apokrif” szó jelentése: elrejtett. Arra utal ez az elnevezés, hogy az ősegyházban nem volt szabad használni ezeket az írásokat istentiszteleti felolvasásra. Ezeknek az iratoknak egyébként nincs héber szövegük, mivel a héber kánon nem tartalmazta őket. Csak görög nyelvű kéziratokból ismertek. Feltűnő, hogy az Újszövetség soha nem idéz belőlük mint ihletett írásokból, noha nagyon gyakran teszi ezt a többi ószövetségi irat esetében.

Vélemények a Bibliáról

*„Hálát adunk Istennek szüntelenül,
hogy ti befogadván Isten általunk hirdetett beszédét,
nem úgy fogadtátok, mint emberek beszédét,
hanem mint Isten beszédét – aminthogy
valósággal az is –, amely munkálkodik is tibennetek,
akik hisztek.” (1Thess 2,13)*

Pál apostol nem kevesebbet állít a fenti igében, mint azt, hogy a Biblia *„valósággal Isten beszéde”*. Ezzel szemben ma már nemcsak laikusok hangoztatják azt, hogy „a Bibliát is emberek írták”, hanem teológusok is papírra vetik ezt. Néhány jellemző vélemény ezek közül:

„A Biblia emberi alkotásként áll előttünk; egykor élt emberek gondolatai, történeti emlékei, vágyai és reményei, a világról, önmagukról, az emberiség helyzetéről alkotott elképzelései szólnak hozzánk lapjairól. Nagyságát és jelentőségét igazán akkor foghatjuk fel, ha így látjuk: emberi dokumentumként, együtt és egy szinten a távoli múlt többi nagy és emelkedett szellemi alkotásával... A távoli múltból is hozzánk szóló nagy alkotásoknak sorában méltó helyet foglalnak el a Biblia irodalmi és szellemi értéket sugárzó legszebb lapjai, amelyek szilárd alkotórészei maradnak irodalmi műveltségünknek.” (Rapcsányi László: *A Biblia világa*, MRT–Minerva, Budapest, 1972 – a kötet hátsó borítólapján.)

„...a felnőtt hitű ember... a Szentírást nagyon értékes és fontos könyvnek tartja; ez a könyv azonban magyarázatra szorul, mert kezdetleges és mágiától ihletett észjárás szerint írták. Ezért tanulmányozni kell az irodalmi műfajokat, az író gondolkodásmódját és szándékait... A modern exegézisnek [= írásmagyarázatnak]

minden bibliai jelenséget a mai tudomány világába kell beilleszteni... A mítosztalanítás ellenére még mindig megmarad belőle egy (elégké kicsinyre zsugorodott) szellemi mag.” (Jálics Ferenc: *Változik-e a hitünk?* Róma, Zsinati Bizottság, 1976, 69–70. o.)

„Nem tudom, kell-e még egyáltalán használni »az Írás inspiráltsága« kifejezést. Abban az értelemben semmiképp, ahogyan az utóbbi időben értették, a Szentlélek csodaszerű működését egy-egy apostol vagy szent szerző meghatározott írásaktusára nézve és korlátozva.” (Hans Küng, a neves radikális katolikus teológus szavai – idézi Koncz Lajos: A sugalmazás teológiája c. cikkében, *Teológia*, 1979/4., 225. o.)

„Szóval a Szentírás – Isten szava! De hogyan kell ezt érteni? Az elmúlt századok biztosan naivabban boldogultak ezzel az igazsággal. Teljes elfogulatlansággal azonosították a Szentírást Isten szavával. Mert ugyan nem Isten fogalmazta meg a Szentírást – hitük szerint –, de Ő »inspirálta« közvetlenül a szent szerzőt, hogy mit írjon. Így Isten volt a tulajdonképpeni szerző... Mi, sajnos, nem tudjuk többé a dolgokat ilyen egyszerűen fogadni... A Szentírás teljes terjedelmében és minden dimenziójában emberi szó... Ezért hamis a formula: a Biblia Isten szava... Helyesen azt kell mondanunk: a Biblia nem Isten szava, hanem azzá lesz annak, aki Isten szavaként fogadja hittel a meghirdetését.” (Ferdinand Hahn, mainzi lutheránus teológus: *A közös keresztény hit*. Neues Glaubensbuch, Freiburg, 1973, 110–112. o.)

„Gyökeresen megváltozott a protestantizmusban az egyház és az egyén, az egyház és a Szentírás viszonya. Ezen a ponton kell elkezdeni és folytatni az ökumenikus párbeszédet... Roppant horderejű felismerés született meg protestáns részen: a Szentírás tudományos vizsgálata alapján belátták, hogy a hagyomány feltétlenül szükséges a Szentírás létrejöttéhez és megértéséhez... Az »egyedül a Szentírás« klasszikus protestáns elve nem tudta túlélni a tudományos exegézis krízisét. Történelmi és kritikai kutatások alapján ma már biztosan állíthatjuk, hogy az evangéliumok az ősegyház

produktumai, a Szentírás lényegében véve nem más, mint egyházi hagyomány.” (Fila Béla: Az ökumenikus párbeszéd. *Teológia*, 1986/1., 40–41. o.)

A Biblia rendkívüliségét érzékeltetik viszont az alábbi állásfoglalások:

„Gyöngék vagyunk mi arra, hogy világos ésszel rátaláljunk az igazságra, és ezért szükséges nekünk a Szentírás tekintélye... Igéje mélysége csodálatos... Ez a roppant mélység csodálatos. Beléje néznünk félelmetes. Döbbszent tisztelet és remegő szeretet béklyózik le bennünket.” (Aurelius Augustinus: *Vallomások*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982, 156. és 394. o.)

„Senki sem tud a Szentírás valamely helyéről méltóképpen szólni, és senki sem tudja azt méltóképpen hallgatni, ha lelkének indultai nem egyeznek meg a Szentírással, úgyannyira, hogy belsőleg érti meg azt, amit külsőleg hall, és erre a vallomásra kényszerül: Igen, ez igaz! Isten igen nagy kegyelmének és csodálatos kitüntetésének tartom, ha valakinek megadatik, hogy a Szentírás igéit éppen úgy olvassa és hallgassa, mintha csak magától Istentől hallaná őket. Ki ne remegne meg testben-lélekben, ha tudná, hogy ilyen hatalmas felség szól hozzá?” (Virág Jenő: *Dr. Luther Márton önmagáról*. Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest, 1988, 76–77. o.)

„Jó lenne, ha Ön is elolvasná az egész Bibliát fordításban. Egészen csodálatos benyomást tesz az emberre ez a könyv. Minden bizonnyal rá fog ébredni, hogy az emberiségnek nincs és nem is lehet még egy ilyen könyve. Igen, rá fog ébredni, akár hisz Ön, akár nem.” (Dosztojevszkij: *Levél Ozmutovnak*. 1877.)

„Rekreációra, újjászületésre van szükség. Olyan időket értünk újra, hogy nem lehet messze az idő, melyben az Isten a kövekből is prófétákat teremt... És ennek az újjászületésnek újra csak a Biblia lesz a forrása és keresztvize. Ha lesz, aki fel tudja olvasni a világnak az igazság tiszta felfogásával...” (Móricz Zsigmond: *A Biblia*. Tanulmány, 1909.)

Mit jelent az, hogy a Biblia „kinyilatkoztatás”?

„A Biblia ma is a világ egyik legkelendőbb könyve. Míg a Koránt eddig 128 nyelvre fordították le, a teljes Biblia 275 nyelven olvasható, az Újszövetséget további 495 nyelvre ültették át. Az Egyesült Bibliatársulat (United Bible Society) 501 millió Bibliát osztott szét 1979-ben, a világ összes kiadója által eladott Bibliák száma pedig több milliárdra rúg. Mivel magyarázható mindez? Mi lehet az oka e régi könyv egyedülálló népszerűségének?

Másodszor, micsoda ellentmondás: a Biblia a legkevesebbet forgatott könyvek egyike. Az emberek többsége megveszi, és felteszi a polcra anélkül, hogy egyszer is kinyitná. A gyakorló keresztények bibliaismerete is megdöbbenően sekélyes. Alig akad szülő, aki olvassa gyermekének a Bibliát... Csak igen kevés vallásos ember gyakorolja a napi Biblia-olvasást. Alig találkozunk igehirdetővel, aki lelkiismeretesen megküzd a bibliai szöveggel, hozzánk szóló üzenetként értelmezve annak eredeti jelentését... Nos, nem szűnő népszerűsége, ugyanakkor sajnálatos mellőzöttsége, valamint körunkra vonatkozó aktualitása három alapos indok, amelyek a Biblia mint a ma könyve tanulmányozására sarkallnak.

A Bibliában Ésaías próféta könyvében olvasható: *»Mert nem az én gondolataim a ti gondolataitok, és nem a ti utaitok az én utaim, így szól az Úr! Mert amint magasabbak az egek a földnél, akképpen magasabbak az én utaim utaitoknál, és gondolataim gondolataitoknál! Mert amint leszáll az eső és hó az égből, és oda vissza nem tér, hanem megöntözi a földet, és termővé, gyümölcsözővé teszi azt, és magot ad a magvetőnek és kenyeret az éhezőknek: Így lesz az én beszédem, amely számból kimegy, nem tér hozzám üresen, hanem*

megcselekszi, amit akarok, és szerencsés lesz ott, ahová küldöttem» (Ésa 55,8–11).

A kinyilatkoztatás eszméjét nem könnyű elgondolni. Hogy Istennek fel kell fednie magát az emberiség előtt, ez egyesek számára hihetetlennek tűnhet... Kinyilatkoztatás nélkül, isteni tanítás és útmutatás nélkül az ember szélfúttá falevél, sötétben tapogatózó vak... Hogyan találhatnánk el Istenhez az ő útbaigazítása nélkül? Hogy az emberi elme saját erejéből nem képes erre, az világosan kitetszik Ésaías idézett szavaiból.

Más szavakkal kifejezve: Isten elméje és az ember elméje között szakadék húzódik. Ellentét feszül Isten útjai és gondolatai, valamint az ember útjai s gondolkodásmódja között. Vagyis másképpen cselekszik és gondolkodik Isten, másképpen az ember. Isten útjai, gondolatai annyival magasztosabbak az emberéinél, amennyivel magasabb az ég a földnél... Nincs létra, melyen az emberi elme Isten elméjének a végtelenségéhez felemelkedhet. Nincs híd, amely a végtelenbe átívelne. Nincs mód számunkra közel férközni hozzá. Lényét fürkészniünk – reménytelen. Következésképp, ha Ő maga fel nem tárná előttünk, magunktól sohasem fejthetnénk meg gondolatait.” (John R. W. Stott: *Korunk könyve: a Biblia*. InterVarsity Press, 1982)

„A sorsunk rettegés, minden nézet szerint,
S olyan, mit biztosan hihetnénk, semmi sincs.
És a természetet kár is kérdezni, néma:
Isten kell hogy legyen, ki szól is hozzánk néha.
Saját műve: csak ő magyarázhatja azt,
Tőle vár érveket a bölcs, s bús vigaszt.
Nélküle kétely és tévelygések hínárja
húz, és a fulladó nem lelhet szalmaszálla.”
(Voltaire: *Vers a lisszaboni földrengésről*
– részlet, 1756)

A Biblia ihletettségeinek próbája

Maga a Biblia ajánlja nekünk, hogy mindig személyesen, önmagunknak ellenőrizzük a prófétai bizonyágtételek hitelességét, *„mert sok hamis próféta jött ki e világba”* (1Jn 4,1). Abban is tanácsol, hogy miképpen tegyük ezt. Röviden felsoroljuk ezeket a tanácsokat, amelyeknek a logikája egyszerű és nyilvánvaló. *Mindezen esetben együttesen kell alkalmazni ezeket, vagyis csak a felsorolt ismertetőjegyek hiánytalan megléte jelent hitelesítést.*

→ *„Ha pedig azt mondd a te szívedben: miképpen ismerhetjük meg az ígét, amelyet nem mondott az Úr? Ha a próféta az Úr nevében szól, és nem lesz meg, és nem teljesedik be a dolog: ez az a szó, amelyet nem az Úr szólott, elbizakodottságból mondotta azt a próféta, ne félj attól!”* (5Móz 18,21–22)

A hamis prófétát tehát leleplezi az, ha beszéde nem teljesedik be. Isten beszédét viszont igazolja, ha egyetlen esetben sem találkozzunk megghiúsult jövődöléssel. Isten előre ismer, teljes biztonsággal, az Ő jövőre vonatkozó kijelentései tökéletesek és biztosak. Blaise Pascal, a XVII. századi francia természettudós és keresztény gondolkodó felismerte ennek a bizonyásznak a jelentőségét. Így ír:

„Különféle egymással ellentétes vallásokat látok, következőképpen mind hamis, kivéve egyet, amelyik nem az. Mindegyik a maga tekintélyére hivatkozva követeli, hogy higgyenek benne, és fenyegeti a hitetleneket. Ezen az alapon tehát nem hiszek bennük. Mert azt akárki mondhatja, akárki kijelentheti, hogy ő próféta. Ám azt látom, hogy a keresztény vallásban beteljesedett jövődölések vannak, ezt pedig egyik sem mondhatja el magáról... Ha soha, semmi módon nem hallottam volna beszélni a Messiásról, a világ sorának ily csodálatos és nagyszámú beteljesült megjövődölése után

mégis megérteném, hogy Istentől való dolog ez.” (Blaise Pascal: *Gondolatok*, a 639. és 734. töredék)

➤ *„És ha azt mondják tinéktek: Tudakozzatok a halottidézők-től és a jövőmondóktól, akik sipognak és suttognak: hát nem Istentől tudakozódik-e a nép? Az élőkért a holtaktól kell-e tudakozni? A tanításra és a bizonyosságtételre hallgassatok!”* (Ésa 8,19–20)²

Azt ajánlja tehát, hogy amit természetfeletti kinyilatkoztatásnak állítanak, vizsgáljuk meg ezzel a mértékkel: hasonlítsuk össze a „törvénnyel”, az ihletett Írásokkal. Ha akárcsak a legkisebb mértékben is ütközik vele, akkor biztosak lehetünk benne, hogy nincs Istentől jövő világosságuk azoknak, akik így szólnak, bármilyen szép és nagy dolgokat mondanak vagy cselekszenek is egyébként, mert Isten nem mond ellent önmagának. Az igaz próféták által közzölt kijelentések mindig tökéletes összhangban vannak egymással.

➤ *„Erről ismerjétek meg Isten Lelkét: valamely lélek Jézus Krisztust testben megjelent Krisztusnak vallja, az Istentől van; és valamely lélek nem vallja Jézust testben megjelent Krisztusnak, nincsen az Istentől, és az az antikrisztus lelke, amelyről hallottátok, hogy eljő, és most e világban van már.”* (1Jn 4,2–3)

Azt tanácsolja ez az ige, hogy figyeljük meg, vajon „testben megjelent Krisztusnak vallja-e Jézust” az Isten nevében szóló próféta. Isten kinyilatkoztatásán belül a megváltás titka, a Krisztus általi szabadítás a legcsodálatosabb. Ezzel összefüggésben tárulnak fel a legmélysegebb isteni gondolatok, az ember torzult gondolkodásmódjával és önző lelkületével leginkább ütköző erkölcsi elvek, Isten jellemének legfenségebb és legszépségebb megnyilatkozásai. Olyan isteni eszmékről és tettekről van itt szó, amelyeket

² A tanítás szó helyén a „törvény” szó található az eredeti szövegben, amely az Istentől ihletett, írott igére utal.

„emberi szem nem látott, emberi fül nem hallott, ember szíve meg sem gondolt” (1Kor 2,9), ezért csakis isteni kinyilatkoztatásból származhatnak. A hamis próféták felfogni sem tudják ezeket az igazságokat, még kevésbé tudják tisztán és hatalommal hirdetni.

Jézus rámutatott egy végső, döntő ismertetőjegyre Hegyi beszédében:

➤ *„ŐrizkedjeteK pedig a hamis prófétáktól, akik juhoknak ruhájában jönnek hozzátok, de belül ragadozó farkasok. Gyümölcsöikről ismeritek meg őket. Vajon a tövisről szednek-e szőlőt, vagy a bojtorjánról fügét? Ekképpen minden jó fa jó gyümölcsöt terem, a romlott fa pedig rossz gyümölcsöt terem. Nem teremhet jó fa rossz gyümölcsöt, romlott fa sem teremhet jó gyümölcsöt... Azért az ő gyümölcsöikről ismeritek meg őket.” (Mt 7,15–18.20)*

A valóban Istentől származó prófétai beszéd „jó gyümölcsöket terem” az ember életében. Az Isten Lelkétől áthatott próféta jellemében és cselekedeteiben megjelennek a hasonlíthatatlan, csodálatos isteni jellemvonások. És bizonyágtétele közvetve is ilyen gyümölcsöket terem. Aki befogadja az igaz prófétai beszédet, annak életében ugyancsak megnyilatkozik az egészen különleges, szívvel-lelket, jellemet átalakító hatalom. Ezeket a gyümölcsöket nem lehet hamisítani, az Isten Lelke nélkül való ember életében nem jelenhetnek meg. Éppoly biztos ez, mint az a természeti törvény, hogy a romlott fa nem tud egészséges gyümölcsöt teremni.

Fordítsunk tehát komoly figyelmet a Biblia prófétikus kijelentéseire. Nemcsak azért adta ezeket Isten, hogy általuk útba igazítson minket a történelem útvesztőjében, és az ő megváltási tervével való együttműködésre hívjon, hanem azért is, hogy bizonyságul szolgáljanak nekünk az ő isteni lényéről és a Biblia isteni eredetéről. Ugyancsak figyeljünk a legkülönbözőbb bibliai könyvek mesterkéletlen, tökéletes egységére egy-egy témára vonatkozóan. Kérdezzünk rá és nézzünk utána a látszólagos ellentmondásoknak, hogy személyes bizonyosság legyen számunkra az Írások

ihletettsége. Mindenekfelett pedig a megváltás titkáról, alapelveiről, isteni tetteiről szóló bibliai kijelentéseket ismerjük meg és gondoljuk át. Kérdezzük meg önmagunktól: Vajon származhattak-e emberi elméből mindezek? Figyeljük meg a Bibliát igazán tisztelő és követő keresztények életét is. Sajnos, nincsenek sokan, de az ő életükben kétségtelenül megtaláljuk Isten igéjének hasonlíthatatlan „jó gyümölcsseit”.

A kanonizáció folyamata az ó- és újszövetségi egyházban

A *kánon* kifejezés görög eredetű: vesszőt, vonalzót, botot, mérővesszőt jelent. Valószínűleg közös eredetű a héber *kaneh* szóval, amelynek a jelentése: nád, sás, vessző, mérővessző (lásd Ezék 40,3; 42,16). Már az ókori klasszikus irodalomban is használták, norma, szabály, példa, minta értelemben. Az Újszövetség is alkalmazza: 2Kor 10,13.15; Gal 6,16 stb.

A kánon szó a bibliai iratokra alkalmazva ezt jelenti: a hit szabályát tartalmazó, az Istentől ihletett iratok együttese, gyűjteménye. Már az i. sz. II. századtól fogva találkozunk a keresztény irodalomban ezekkel a kifejezésekkel: az egyház kánona, az igazság kánona, a hit kánona. A kifejezést először és egyértelműen Athanasius püspök alkalmazta a Szentírásra, i. sz. 350 körül.

A kanonikus irat azt jelenti, hogy a kánonhoz tartozó bibliai iratról van szó. A kanonikus gyűjtemény kifejezés arra utal, hogy a Biblia teljességében tartalmazza az Istentől ihletett iratokat.

A kanonizáció kifejezés az egyes iratok kanonikus voltának, a kánonhoz tartozásának a fel-, illetve elismerését jelenti az egyház részéről. Ha például a kanonizáció folyamatáról beszélünk az ó- és újszövetségi egyházban, akkor arról van szó, hogy mikor, miként ismerték fel, ismerték el az egyes iratok kanonikus voltát, és csatolták azokat véglegesen a kánonhoz.

Fontos, hogy a kanonikus és kanonizált fogalmak különbségét tisztán lássuk: egy irat nem azért kanonikus, mert az ó- vagy az újszövetségi egyház annak ismerte el. Tekintélyét önmagában hordozza. Azért kanonikus, mert Istentől ihletett kinyilatkoztatás, mert Isten Igéje, nem pusztán emberi beszéd. Egy kanonikus irat

akkor kanonizált, ha az egyház felismerte, illetve elismerte kanonikusságát, és a kánon gyűjteményébe sorolta.

A Biblia tanítása szerint Isten kiválasztott „szent embereit”, a prófétákat használta fel arra, hogy az emberiségnek szóló üzenetét tolmácsolják. A prófétai írások megőrzését és minden néppel, emberrel való megismertetését pedig egyházára bízta. Pál apostol az ószövetségi egyház jelentőségéről szólva az első helyen említi, hogy „Isten rájuk bízta az Ő beszédeit” (Rm 3,2).

Figyelemre méltó, hogy a bibliai iratok által közölt kinyilatkoztatások csak bizonyos időszakban adtak, mert csak bizonyos időszakban volt alkalmas az egyház arra, hogy a szent iratok ihletett jellegét felismerje és a kanonikus iratokat egybegyűjtse. Az ószövetségi egyház fennállásának utolsó négy évszázada alatt, amikor Izráel vallása jóvátehetetlenül eltorzult és a Jézus korából ismert farizeusi és rabbinikus vallásossággá változott, már nem adatott prófétai kinyilatkoztatás, az ószövetségi kánon addigra lezárult. Az újszövetségi kánon pedig az első két-három évszázad még egységes keresztény egyházában szilárdult meg, a IV. századi súlyos torzulás, a pogány vallásokkal és a világi hatalommal való szövetkezés, és az ebből származó szétszakadás megindulása előtt.

Az igazi eszmei és gyakorlati tisztaságtól azonban mind az ó-, mind az újszövetségi egyház még a kinyilatkoztatás időszakaiban is távol állt. Éppen ezért csodálatosnak tűnik az a tény, hogy a kánon tekintetében viszont a mai napig oly nagy az egyetértés.

„Isten beavatkozását kell felismernünk abban a biztonságban, amellyel a zsidó nép az Ószövetség kánonját kialakította. A hívők – akik az igazi Izráelt alkották a nép között – felülről kaptak világosságot, a Szentlélek világosította meg őket, hogy felismerjék az ihletett írásokat, és kialakítsák belőlük azt a gyűjteményt, amelyet mi is átvettünk tőlük, amely számunkra Isten szava, miután maga Jézus is határozottan elismerte mint ilyet. Bizonyos fokig Isten keze látható abban, ahogyan korszakokon keresztül őrizték ezt a gyűjteményt, anélkül, hogy ebben a tekintetben bármiféle vita

lett volna a különböző zsidó iskolák, farizeusok, szadduceusok vagy esszénusok között. Konzervatív és modern zsidók valamenynyen, mindig megegyeztek ebben a lényeges kérdésben...

Hasonló módon bízta Isten a keresztény egyházra az újszövetségi kánon kialakítását és őrzését... Az Újszövetség ugyanannak a Léleknek a befolyására alakult ki, mint az Ószövetség. Az őskeresztény egyház hívői ugyanazt a »karizmat«³ kapták az Újszövetség kialakítására, mint a zsidó nép az Ószövetség könyveinek összegyűjtésére. Ugyanaz az egyhangú elfogadás, amit a különböző – néha annyira ellentmondó – zsidó iskolák között láthatunk az Ószövetség kánonját illetően, uralkodott és uralkodik még ma is az Újszövetségre vonatkozóan a különböző keresztény egyházak, felekezetek és irányzatok között. Szilárdan hisszük, hogy a Szentlélek irányította a kereszténység tudatát a kánon kialakításakor.” (Alfred-Felix Vaucher: *Az üdvösség története*, Spalding Alapítvány, 2006, 18–19. o.)

A fenti állásfoglalásnak kétségtelenül igaza van abban, hogy a Szentlélek láthatatlan munkálkodása volt szükséges a tévedésmentes kánon kialakításához. Mégsem lehet teljesen osztani ezt a fel fogást. Ha az ó- és újszövetségi egyház kanonizációjának hitelességében kellene feltétlenül hinni, akkor végső soron bizonyos egyházi hagyományra kellene építeni a teljes Írás Istentől ihletettségebe vetett hitet.

Sokkal inkább azt kell mondanunk, hogy a szent iratok kanonikus voltát a belőlük áradó igazságtartalom és lelki hatalom olyannyira bizonyította, hogy a mégannyira gyarló egyház sem véthette el a kanonikus jegyzék megállapítását. Nem tudták nem elfogadni az Istentől ihletett prófétai beszédet, noha az gyakran és súlyosan megítélte mind az ó-, mind pedig az újszövetségi gyülekezete ket. A szent iratok dicsőségesen bizonyították isteni eredetüket, és

3 A karizma görög szó, bibliai fogalom. Jelentése az Újszövetségben: kegyelmi ajándék, a Szentlélek által adott megbízatás, képesítés valamely szolgálatra az egyházban.

kárhoztattak minden „polyvát”. A kánon sérthetetlenségét tehát mindenekelőtt a bibliai iratok egyedülálló belső lelki szintje és ereje, valamint egymással való egységük biztosította.

Azt a meggyőződést tehát, hogy a Biblia 66 irata az írott, minden korra és emberre érvényes isteni kinyilatkoztatást teljességében és kizárólagosan tartalmazza, senki sem építheti pusztán az ó- és újszövetségi egyház állásfoglalására. A kanonizáció – a szent iratok és az egész gyűjtemény hitelességének felismerése – végső fokon minden hívő ember személyes feladata is. Ellenőriznünk és hitelesítenünk kell a magunk számára az egyház bizonyágtételét. Csak egy minden oldalról megalapozott, Szentlélektől nyert személyes meggyőződés alapján fogadhatjuk el a Bibliát az isteni kinyilatkoztatás mértékének. Ezért egyáltalán nem érdektelen számunkra a kanonizáció folyamatának az áttekintése.

Mielőtt ismertetnénk az ó- és újszövetségi kánon kialakulásának történetét, az alábbi fő szempontokat kell megemlítenünk, amelyek mind a két részre érvényesek:

- A kanonikus gyűjtemény fokozatos növekedéssel lett teljese. Amint egy új prófétai irat elkészült és általánosan ismertté lett, kanonizációja azonnal megtörtént az egyházban. (A szó legtagabb bibliai értelmében az Újszövetség minden iratának is próféta a szerzője, illetve prófétai iratnak nevezhetjük valamennyit – lásd 2Pt 1,20–21.) Néhány irat kivételt képez, amelyek iránt egyesek részéről kétely támadt, és így bizonyos időt vett igénybe kanonikuságuk megvizsgálása, illetve csak egy idő múlva történt meg annak az ellentmondás nélküli elismerése.

- Az Újszövetség esetében az egyes iratok általános elterjedése, illetve ismertté válása is szükséges volt a kánon lezárulásához. Az újszövetségi iratok néhány évtized alatt keletkeztek, mégis bizonyos időt vett igénybe az újszövetségi kánon kialakulása. Nem azért történt ez, mert sokáig tartott a vita az egyes iratokról, hanem mivel a keresztény egyház már az I. században az egész Római Birodalomra kiterjedt, időbe telt, míg az összes irat mindenütt

– Keleten és Nyugaton egyaránt – általánosan ismertté lett. A szent iratok széles körű megismerése istentiszteleti felolvasás által történt. (Vö. Jel 1,3: „Boldog, aki olvassa, és akik hallgatják e próféta-lás beszédeit.”)

- A kanonizáció folyamatát lezáró dátum vagy dokumentum sohasem azt jelzi tehát, hogy addig a szent iratok nem voltak elismertek mint kanonikus iratok, hanem azt, hogy ez az elérhető biztos történelmi dátum, illetve bizonyító irodalmi emlék arról, hogy a kanonizáció folyamata ekkorra már lezárult, a kanonikus gyűjtemény együtt volt, és együttesen volt elismert mint Isten Igéje.

A kanonikusság ismertetőjelei:

- Isten szavának tekintélyével szól-e?
- Prófétikus irat-e, Isten „szent embere”, próféta írta-e?
- Összhangban van-e a tartalma a többi kanonikus iratével?
(Az igazat mondja-e Istenről, az emberről stb.)
- Az Isten Igéjére jellemző életátformáló erő megnyilatkozik-e általa?
- Isten népe elfogadta-e? (Belefoglalták-e korábban a kánonba, olvasták-e és használták-e?)

A kanonizációra vonatkozó irodalmi emlékek elemzése alapján lehet megállapítani ezeket a szempontokat.

Az ószövetségi iratok kanonizációjának dokumentumai

M*indenekelőtt maguk az ószövetségi iratok tanúskodnak a kanonizációról.*

- A legtöbb ószövetségi könyv említést tesz a már létező egyéb szent iratokról vagy azok gyűjtéséről, és a kánon fogalmának használata nélkül is egyértelműen utal arra, hogy ezeket abszolút tekintélyű, ihletett kinyilatkoztatásnak ismerték el. Ennek bizonyága az a számos eset is, amikor a próféták szó szerint idéznek korábbi prófétáktól. Néhány példát idézünk:

„És őrizd meg az Úrnak, a te Istenednek őrizetét, hogy az Ő útjain járj, és megőrizzed az Ő rendeléseit, parancsolatait és ítéleteit és bizonyágtételeit, amint meg van írva a Mózes törvényében: hogy előmeneteled legyen mindenekben, amelyeket cselekszel, és mindenütt, valamerre fordulsz.” (1Kir 2,3)

„Még ezek is Salamon példabeszédei, melyeket összeszedettek Ezékiásnak, a Júda királyának emberei.” (Péld 25,1)

„Avagy nem ezek a beszédek-e azok, amelyeket szólott az Úr az előbbi próféták által, mikor még Jeruzsálem népes és gazdag volt a körülötte levő városokkal együtt, és mind a déli táj, mind a lapály föld népes volt? ...Szívüket is megkeményítették, hogy ne hallják a törvényt és az ígéket, amelyeket a Seregeknek Ura küldött az Ő Lelke által, az előbbi próféták által...” (Zak 7,7.12)

- Fontos bizonyosság a kanonizáció folyamatosságára az is, hogy a történeti könyveket nyilvánvaló módon egymáshoz kapcsolták. Az egyik könyv befejezése, valamint a következő kezdete tudatos

összefűzésről tanúskodik. Valószínűleg a prófétaiskolák végezték el a gyűjtést és az összekapcsolást, sokszor egy rövid megjegyzéssel utalva az irat szerzőjének halálára és az azután következő eseményre vagy személyekre, aminek, illetve akiknek a vonalán a szent történelem fut tovább, és akikről a következő irat részletesen szól majd. Ismét néhány példa:

„És meghalt ott Mózes, az Úrnak szolgálja a Moáb földén, az Úr szava szerint... Józsué, a Nún fia pedig beteljesedett bölcsességnek lelkével; mert Mózes tette őrá kezeit. És hallgattak rá Izráel fiai, és úgy cselekedtek, amint parancsolta az Úr Mózesnek. (...) És lőn Mózesnek, az Úr szolgálójának halála után, szólt az Úr Józsuénak, a Nún fiának, Mózes szolgálójának...” (5Móz 34,5,9 – Józs 1,1)

„Izráel pedig az Urat szolgálta Józsuénak minden idejében, és a véneknek is minden idejükben, akik hosszú ideig éltek Józsué után, és akik tudták minden cselekedetét az Úrnak, amelyet cselekedett Izráellel. (...) És lőn Józsué halála után, hogy megkérdezték Izráel fiai az Urat...” (Józs 24,31 – Bír 1,1)

„Ebben az időben nem volt király Izráelben; azért mindenki azt cselekedte, ami jónak látszott az Ő szemei előtt. (...) És lőn azokban a napokban, amikor a bírák bíráskodtak...” (Bír 21,25 – Ruth 1,1)

„És Círusz perzsa király első esztendejében, hogy beteljesedjék az Úrnak Jeremiás szája által mondott beszéde, az Úr felindította Círusz perzsa király lelkét, és ő kihirdette az ő egész birodalmában élőszóval és írásban is, mondván: Így szól Círusz, a perzsa király: Az Úr, a mennynek Istene e föld minden országát nekem adta, és Ő parancsolta meg nekem, hogy építsek neki házat Jeruzsálemben, amely Júdában van. Valaki ezért tikóztetek az Ő népe közül való, legyen vele az Úr, az ő Istene, és menjen fel. (...) Círusz perzsa király első esztendejében, hogy beteljesednék az Úrnak Jeremiás szája által mondott beszéde, felindította az Úr Círusz perzsa király lelkét, és ő kihirdettette az ő egész birodalmában, élőszóval és írásban is, mondván: Így szól Círusz, a perzsa király: Az Úr, a mennynek Istene e föld minden országait nekem adta, és Ő

parancsolta meg nékem, hogy építsek néki házat Jeruzsálemben, mely Júdában van.” (2Krón 36,22–23 – Ezsdr 1,1–2)

- Ezsdrás 7,6.10.25 alapján arra lehet következtetni, hogy a szent iratoknak valamilyen gyűjteménye Ezsdrás rendelkezésére állt már a babiloni fogságban is:

„Ez az Ezsdrás feljött Babilóniából (ő, aki bölcs írástudó volt Mózes törvényében, amelyet az Úr, Izráel Istene adott)... Mert Ezsdrás erős szívvel törekedett keresni és cselekedni az Úr törvényét, és tanítani Izráelben a rendelkezéseket és ítéleteket... És te, Ezsdrás, a te Istened bölcs törvénye szerint, amely kezdedben van, rendelj ítélőket és bírakat, akik törvényt tegyenek minden, a folyóvizet túl lakó nép között, mindazok között, akik nem tudják Istenednek törvényeit, és akik nem tudják, azokat tanítsátok!”

Lényeges adat Dn 9,2 is, amely szerint a próféta–államférfinak is valamilyen gyűjteménye volt Babilóniában a szent iratokból, még a kortárs Jeremiás próféta írása is megvolt neki, és ezek kijelentéseit az Isten Igéjének tekintette.

→ *Az Ószövetség i. e. 250 körül Alexandriában elkészített görög fordítása, a Septuaginta* tanúsítja, hogy a kánon gyűjteménye akkor már teljes volt.

→ *A valószínűleg i. e. 132-ből való Jézus, Sirák fia könyve című apokrif irat bevezetése* így hangzik:

„Sok és jelentős (tanítást) ajándékozott nekünk a Törvény, a Próféta és a többi utánuk következő (író), akik miatt meg kell dicsérni Izráelt tudományaért és bölcsességéért. De nemcsak jártaságra tegyenek szert benne, akik (héber nyelven) el tudják olvasni, hanem aki belemélyed, az legyen képes rá, hogy a kívülállókat is előbbre segítse, előszó és írás útján. Ezért határozta el Jézus, a nagyapám – miután behatóan foglalkozott a Törvénnyel, a Prófétaikkal és az atyáktól ránk maradt többi írással, s elegendő ismeretre

tett szert –, hogy maga is ír valamit, ami a műveltséget és a bölcseséget előmozdíthatja.”

Eszerint ez idő tájt már nemcsak egységes gyűjteményként voltak ismertek a szent iratok, hanem az Újszövetségből ismert hármas felosztás is megvolt: a törvény, a próféták és az írások.

→ *Az újszövetségi iratok, azon belül különösképpen Jézus bizonyágtétele az Írásokról* szintén igen fontos tanúság.

Az i. sz. I. század első felében a szent iratok egységes gyűjteményként voltak használatban, és a kettes („a törvény és a próféták”) vagy a hármas („a törvény, a próféták és az írások vagy zsoltárok”) felosztás is érvényben volt. Világosan mutatják ezt az alábbi igék.

„[Jézus mondja:] Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek vagy a prófétáknak eltörlésére. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltsen.” (Mt 5,17)

„És mondta nekik [Jézus]: Ezek azok a beszédek, amelyeket szoltam nektek, mikor még veletek voltam, hogy szükség beteljesedni mindazoknak, amik megíratk Mózes törvényében, a prófétáknál és a zsoltárokból énekeltem.” (Lk 24,44)

Jézus és az apostolok visszahivatkozásait az Ószövetség csaknem valamennyi iratára az ünnepélyes „meg van írva” fordulat vezet be, amely mutatja, hogy a szent iratok kánoni tekintélye szilárdan megalapozott volt a közfelfogásban is.

→ *Philón, az alexandriai hellén műveltségű zsidó filozófus i. sz. 40 körül szintén úgy beszél a szent iratokról, mint amelyek „a törvény, a próféták, a himnuszok és a többi írás” gyűjteményét foglalják magukba*, amelyek „nevelik és tökéletesítik a tudást és a kegyességet”. (*De Vita Contemplativa*, III. 25.)

→ *Josephus Flavius zsidó történetíró (kb. i. sz. 37–100)* a következőket írja: „Artaxerxész óta egészen a mi időkig ugyancsak

mindent feljegyeztek. Ezeket az írásokat mégsem tartjuk az előbbiekkal azonos hitelességűeknek, mivelhogy megszakadt a próféták pontosan nyilvántartott láncolata. A gyakorlat mutatja meg, miként közeledünk mi saját írásainkhoz. Bár roppant idő telt el azóta, sem hozzátenni, sem elvenni belőlük, sem megváltoztatni bármit is nem merészelt senki, mert minden zsidóban már születésétől fogva benne gyökerezik az a meggyőződés, hogy ezek Isten végzései...” (*Apión ellen, avagy a zsidó nép ősi voltáról*. Ford. Hahn István. Helikon, Budapest, 1984, 11. o.)

E fontos dokumentum nyilvánvalóvá teszi, hogy a kánont Artaxerxész Longimanusz (464–424) korától – ami azonos Malakiás próféta korával, aki az Ószövetség utolsó prófétája volt – lezártnak, valamint szentnek és sérthetetlennek tekintették. Ezt írja továbbá:

„Mindössze 22 kötet (biblion) az, amely az eddig eltelt idő eseményeit jegyzi fel, s amelyeket joggal tekinthetünk hiteleseknek. A szent könyvek közül ötnek a szerzője Mózes; ezek foglalják magukba a törvényeket és a történeti hagyományokat, az emberi nem keletkezésétől egészen az ő haláláig. Ez az idő csaknem 3000 évet foglal magában. Mózes halálától Artaxerxésznek, a perzsák királyának idejéig Mózes utódai, a próféták jegyezték fel a korunkban történt eseményeket, 13 könyvben. További 4 könyv Istenhez szóló himnuszokat s az emberek életmódjára vonatkozó intelmeket tartalmaz.” (Uo. 10–11. o.)

A végleges héber kánon is csak 24 könyvbe sorolja az Ószövetség iratait, szemben a mi 39-es felosztásunkkal, amely a Septuaginta (az alexandriai görög fordítás) felosztását követi. A különbség abból adódik, hogy a héber kánonban Sámuel I. és II. könyve, valamint Királyok I. és II., illetve Krónikák I. és II. könyve csak egy-egy könyv, a 12 kisp próféta is egy könyvet alkot, Ezsdrás–Nehémiás is egy könyv. Josephus Flavius csak huszonkettőt említ. Bizonyára Ruth könyvét a Bírák könyvéhez kapcsolta, Jeremiás siralmait pedig Jeremiás könyvéhez.

→ Korábban feltételezték, hogy i. sz. 90 körül Jochanan ben Zakkai rabbi vezetésével zsinatot tartottak Jamniában, amely a zsidó vallásosság központja lett Jeruzsálem pusztulása után. Általában ehhez a feltételezett zsinathoz kötik a héber kánon máig érvényben lévő, 24 könyvet tartalmazó katalógusának megállapítását. Az újabb kutatások azonban ezt a feltételezést megalapozatlannak tartják. A héber kánon i. e. 400 körül rögzítve volt már. Ezen semmit sem változtattak az i. sz. I. században a zsidó írástudók körében lefolytatott viták egynémely könyv kanonikusságáról.

A palesztinai kánon jelenleg is érvényes sorrendjéről az első dokumentum Melita sárdisi keresztény püspöktől való, az i. sz. 170 körüli időből, aki Keletre utazott azért, hogy pontosan meg tudakolja az iratok számát és sorrendjét a héber kánonban, s ennek a kutatásnak az eredményét közli.

→ Végül az i. sz. IV. századból való Babilóniai Talmud a mai héber kánon felosztásával és sorrendjével pontosan azonos, teljes katalógust közöl.

Az újszövetségi iratok kanonizációjának dokumentumai

Maga az Újszövetség dokumentálja az első helyen, hogy a benne foglalt iratokat is igen korán kezdték gyűjteni.

- Lk 1,1–4 tanúsága szerint az evangélium írása idején már számos, Jézus életét és tanításait megörökítő írás volt ismert.

„És a mi Urunknak hosszútűrését üdvösségnek tartjátok; amiképpen a mi szeretett atyánkfia, Pál is írt néktek a neki adott bölcsesség szerint, szinte minden levelében is, amikor ezekről beszélt azokban. Amelyekben vannak némely nehezen érthető dolgok, amiket a tudatlanok és állhatatlanok elcsűrnek-csavarnak, mint egyéb írásokat is, a maguk vesztére.” (2Pt 3,15–16)

Bizonyosság ez arra, hogy Pál apostol leveleinek egy gyűjteménye ismert volt már a keresztény gyülekezetekben, amikor e levél íródott. Az is kitűnik ebből az utalásból, hogy Péter apostol és a gyülekezetek is kanonikusnak, a többi szent irattal egy szinten állónak tekintették ezeket a leveleket.

- „Ti azonban, szeretteim, emlékezzetek meg azokról a beszédekről, amelyeket a mi Urunk, Jézus Krisztus apostolai mondtak. Mert azt mondták néktek, hogy az utolsó időkben lesznek csúfolódók, akik az ő istentelen kívánságaik szerint járnak.” (Júd 17–18)

Ezek az igeversek jól mutatják, hogy e levél keletkezésekor írásban ismerték Jézus Krisztus és az apostolok tanításait. Mint ismert és kanonikusnak elismert iratból idéz ezen a helyen Júdás levele Péter apostol második leveléből (3,3) és Pál apostol Timótheushoz írt második leveléből (4,3).

• „Mert azt mondja az Írás: A nyomtató ökörnek ne kösd be a száját, és: Méltó a munkás a maga jutalmára.” (1Tim 5,18)

Ezen a helyen Pál apostol „Írás”-ként egymás mellett idéz Mózes V. könyvéből (25,4) és Lukács evangéliumából (10,7), tehát Lukács evangéliuma ekkor már ismert és elismert volt, mint az Írás része.

→ *A II–IV. századi egyházatyák, Papias, Polycarpus, Ignatius, Justinus Martyr, Irenaeus idéznek különböző újszövetségi iratokból*, az „ezt mondja az Úr”, „meg van írva”, „ezt mondja az Írás” formulával. A legkorábbi és legfontosabb tanú pedig a *Didaché* című irat, amely szintén így idéz.

→ *A II. század közepén Markión gnosztikus eretnek tanító megállapította a maga kánonát*, amelybe az evangéliumok közül csak Lukács evangéliumát (átalakításokkal), az apostoli levelek közül pedig csak Pál tíz levelét foglalta bele. Ez az *ellenkánon* mutatja, hogy a szent iratok gyűjteményének fogalma ekkor már létezett a keresztény gyülekezetekben.

→ *Az ún. Muratori kánonjegyzék i. sz. 170 körül keletkezett*, latin nyelvű, töredékes irat. 22 újszövetségi iratot sorol fel, és rövid megjegyzéseket tesz az egyes iratokkal kapcsolatos adatokról a kánonikusság szempontjából. Szerzője ismeretlen.

→ *A régi szír és latin fordítások, amelyek a II. század végén keletkeztek*, 22, illetve 23 iratot tartalmaznak az Újszövetség 27 iratából.

→ *Az egyháztörténet-író Euszebiosz (i. sz. 340 körül) az Újszövetség valamennyi iratát felsorolja*, de megemlíti, hogy hat könyvvel kapcsolatban egyesek ellenvetéseket támasztanak.

→ *Athanasius püspök 367-ben kelt 39. számú húsvéti levelében felsorolja mind a 27 újszövetségi iratot, mint amelyeket ki-
zárólagosan szabad használni az istentiszteleteken és az egyházi
életben. Athanasiusnak ez a levele az újszövetségi kánon kiala-
kulásának és lezárulásának dokumentuma.*

Az a megközelítés, amely pusztán emberi alkotásként tekint a Bibliára, nyilvánvalóan nem számol az iratgyűjtemény keletkezé-
sének a titkaival sem. Az eddigiekben olyan a Biblia keletkezésével
kapcsolatos tényeket ismertettünk, amelyek alapján azonban he-
lyénvaló az alábbi megállapítás: „Van valami, a legszorgalmasabb
történeti kutatás által sem felderíthető, titokzatos mozzanat ab-
ban, ahogyan a Biblia iratai »szent iratokká« lettek...” (Karner Ká-
roly: *Bevezetés a teológiába*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály,
Budapest, 1954, 91. o.)

Racionálisan sem lehet más magyarázatot találni, mint azt a
bibliai választ, amit Ésaías próféta közvetített, de ami kétségtelenül
– értelemszerűen és teljes joggal – alkalmazható a bibliai iratok
egész gyűjteményére, a teljes bibliai kánonra:

*„Keressétek meg majd az Úr könyvében, és olvassátok: ezeknek
egy hűjuk sem lesz, egyik a másiktól el nem marad, mert az Ő szája
parancsolta, és az Ő Lelke gyűjtötte össze őket!” (Ésa 34,16)*

A holt-tengeri tekercsek felfedezése

A Biblia szövege bámulatos módon sértetlen és azonos maradt az évszázadok sőt évezredek folyamán, a sok történelmi viszontagság és a gyakori kézi átmásolás ellenére is. Az 1947-ben felfedezett *holt-tengeri kéziratok* és a múlt század második felétől fogva ismertté vált ősi újszövetségi kéziratok egyértelmű bizonyosságot szolgáltatnak erről. A holt-tengeri kéziratleletek azért különösen fontosak, mert az Ószövetség addig ismert legrégebbi héber kézírata az i. sz. XI. századból származott, a megtalált iratok pedig i. e. I–II. századiak voltak. Így megállapítható lett, hogy mintegy ezer év alatt változott-e a szöveg, és ha igen, mennyiben. Ezért nem meglepő, ha W. F. Albright, a XX. század híres régésze „a modern idők legnagyobb kéziratleletének” nevezte a holt-tengeri tekercseket. (J. C. Trever: A tekercsek felfedezése. *Biblical Archeologist* XI., 1948. szept., 55. o.)

Egy arab pásztorfiú fedezte fel az első, tekercseket tartalmazó barlangot egy elveszett kecske keresése közben Júdea pusztájában, a Holt-tenger nyugati partján, 1947 márciusában. A továbbiakban – 1956-ig bezárólag – átkutatták az egész környező területet, és végül összesen 11 barlangot tártak fel. A régészeti bizonyságok alapján tett megállapítások szerint egy Qumran közelében léte-sült esszénius közösség könyvtárát tartalmazták ezek a barlangok. Az esszéniusokról mint az i. sz. I. században érvényesülő zsidó val-lási irányzatról Josephus Flavius is ír. Az esszéniusok szakítottak a templomközpontú kultusszal, és Júdea pusztájában létesítettek szerzetesi jellegű közösséget.

A feltevések szerint a könyvtár kb. 400 iratot tartalmazott ere-detileg. A pergamentekercseket agyagkorsókban helyezték el. Pa-pirusztöredékek is kerültek elő a korszakból, sőt egy bronztekercs

is. A kéziratok nagy része nem bibliai könyv, hanem apokrif iratok, a qumrani esszénus közösség szabályzata stb.

A legfontosabb bibliai kéziratok és kézirtattöredékek az I. és a IV. barlangból kerültek elő.

Az I. barlangban találtak a következők:

- A Szent Márk kolostorba került Éσαιás-tekercs (Ésaiás A). Ez a legkorábbi ismert kézirat egy teljes bibliai könyvről.
- A jeruzsálemi Héber Egyetemre került Éσαιás-tekercs (Ésaiás B), ez nem teljes, de nagyon értékes a szövege.
- Kommentár Habakuk könyvéhez, amely az első két fejezet szövegét is tartalmazza.
- A számos töredék között különösen fontos, amely Dn 2,4-et tartalmazza, mert a héber nyelvről arám nyelvre való átváltás ugyanúgy megvolt ezen a helyen a szövegben, mint ahogy az addig ismert sokkal későbbi kéziratokban.

A IV. barlangból a kézirtattöredékek ezrei kerültek elő, amelyek kb. 100 bibliai kézirat részei lehettek eredetileg.

Csaknem valamennyi bibliai könyvhöz találtak itt töredékeket. Egy Sámuel könyvéhez tartozó töredék az i. e. IV. századból valónak bizonyult, ez a jelenleg ismert legősibb héber kézirtattöredék. Érdekes módon találtak olyan Dániel könyve töredéket is, amely Dn 7,28–8,1-et tartalmazza, ahol a szöveg ugyanúgy visszavált arám nyelvről héber nyelvre, mint a későbbi kéziratokban.

A holt-tengeri tekercsek korát többféle módszerrel is meghatározták:

- Dr. W. F. Lubby végezte el az ún. C 14-es radiokarbon laboratóriumi vizsgálatot a Chicagói Egyetemen, 1950-ben. Egy vászon darabot használt fel ehhez az egyik I. barlangban talált agyagkorsóba helyezett tekercs belső fedőtakarójából. Az eredmény: 1917 év, amihez mindig hozzászámítanak \pm 10 százalék (ez esetben tehát mintegy 200 év) tévedési lehetőséget. Így az i. e. 168 – i. sz. 233 közötti idő lett a végeredmény.

- A paleográfiai (az ősi írásformákkal foglalkozó tudomány) és az ortográfiai (helyesírási) vizsgálat eredményeként i. e. 100 előtti időből valónak nyilvánítottak több kéziratot. W. F. Albright, az egyik legkiválóbb szakértő, ezt a nyilatkozatot tette már első látásra, amikor J. C. Trever megküldte neki a teljes Ésaiás-tekerces fotókópiáját: „Semmi kétség számomra, hogy ez az irat régebbi a Nash-papirusznál... Az i. e. 100 körüli időbe helyezném... Micsoda hihetetlen lelet! És szerencsére a legkisebb kétség sem lehet a kézirat hitelessége felől.” (Trever: i. m., 55. o.)

- Az archeológiai bizonyságok is a korai dátum mellett szóltak. A cserépedényeket a késői hellenista korból (i. e. 150 – i. e. 63) és a korai római korból (i. e. 63 – i. sz. 100) valónak állapították meg. Az érmék, amelyeket a monostor romjai között találtak, i. e. 135 – i. sz. 135-ig terjedő datálásúak voltak.

- A murabbati leletekkel való összehasonlítás alapján is i. e. I–II. századi eredetűnek állapították meg a legtöbb kéziratot. A murabbati kéziratok a Betlehemtől délkeletre feltárt barlangokban talált leletek. 1952 januárjában kezdődött meg a rendszeres feltárásuk. Beduinok fedezték fel ezeket a barlangokat is. Értékes bibliai kéziratokat tartalmaztak, különösen a kisprófétai könyvek másolatait. A legnagyobb jelentőségük azonban abban állt, hogy ezek nagy része datált kézirat volt, i. sz. 132–35-ből, tehát a rómaiak elleni második zsidó felkelés idejéből. Biztos datálásuk révén jó összehasonlítási alapot jelentettek a holt-tengeri kéziratokhoz paleográfiai és ortográfiai szempontból. Az összehasonlítás szerint a holt-tengeri kéziratok jóval idősebbnek bizonyultak.

A holt-tengeri leletek bizonyságtétele az ószövetségi iratok szövegének hitelességéről

Néhány szakértő véleményét idézzük:
„Csodálatos dolog, hogy mintegy ezer év alatt oly csekély változáson ment át a szöveg. Amint a tekercsre vonatkozó első cikemben is mondtam, abban van a lelet legfőbb jelentősége, hogy alátámasztja a maszorétikus hagyomány megbízhatóságát... Nincsen semmi az egész anyagban, ami megváltoztatná a Biblia valóságos tanításáról való eddigi ismereteinket.” (Millar Burrows: *The Dead Sea Scrolls*. 304–305. o.)

„A qumrani I. számú barlangban felfedezett két Ésaías könyve másolat szóról szóra azonosnak bizonyult a mi héber bibliánk szövegével a szöveg több mint 95 százaléka esetében. Az 5 százalék pedig főként nyilvánvaló elírásokból és helyesírási variációkból adódott.” (Gleason Archer: *A Survey of Old Testament Introduction*. 19. o.)

„Biztosak lehetünk abban, hogy a héber biblia mássalhangzós szövege... olyan pontossággal maradt fenn, amely valószínűleg páratlannak tekinthető a közel-keleti irodalmi művek viszonylatában.” (W. F. Albright – idézi: H. H. Rowley, OTMS, 25. o.)

Végül álljon itt két összegzés:

„...Még tíz esztendő sem múlt el azóta, hogy 1939-ben Sir Frederic George Kenyon, a British Museum igazgatója és főkönyvtárosa, a világ egyik legkiválóbb paleográfusa és papiruszszakértője ezt írta: »Semmiféle valószínűsége sincsen annak, hogy valaha is találunk olyan kéziratokat és héber szövegeket, amelyek a maszorétikus szöveg keletkezése előtti időből valók«. Most pedig

előkerült egy kézirat,⁴ amely sokkal régibb keletűnek bizonyult... Már régóta folyt a tudósok között a vita a maszorétikus szöveg hitelességéről... Az Ésaías-tekercs szövege... a maszorétikus szöveget annyira igazolta, hogy ez túlszárnyalta a legmerészebb reményeket is... A szöveg annyiban is igazolta a régít, amennyiben egy egységes Ésaiaást látszott feltételezni, és korántsem erősítette meg a kritikai tudomány által eszközölt különválasztást első Ésaíasra (1–39. fejezet) és deuteró-Ésaíasra (40–66. fejezet). Ezzel persze még nem nyert bizonyítást az, hogy második vagy harmadik Ésaías nem létezett, de az igen, hogy az i. e. II. század tradíciója ilyesmit nem ismert vagy nem ismert el.

A pontos összehasonlítás a maszorétikus szöveggel – amely, mint mondtuk, a szavak és betűk régtől fogva megszentelt számának nagy fontosságot tulajdonított –, a barlangi tekercsnél csak öt szó mínuszt eredményezett, s valamennyi egy helyről hiányzott: a 41. fejezetből, mégpedig a 11. vers két utolsó és a 12. vers három első szava. Ámde, ugyanezen a helyen az írnok hagyott egy hézagot, s így feltehetően szándékában volt a hiányzó szavakat utólag pótolni, s erről – hiszen a szent szövegek másolói is csak emberek – egyszerűen megfélelkezhetett.” (H. A. Stoll: *A holt-tengeri barlangok rejtélye*, Gondolat, Budapest, 1967, 191–193. o.)

„Nincs semmi ésszerű kétely az iránt, hogy a qumrani kéziratok az i. e. I. és i. sz. I. századból származnak. Így egy évezreddel idősebbek, mint a X. századi maszoréta kéziratok. 1947 előtt a szöveg három nem teljes és egy teljes, i. sz. 1000 körüli időből való kéziraatra épült. Ma a töredékek ezrei és teljes könyvek szövege vált elérhetővé számunkra, amelyek jelentős részeket tartalmaznak az Ószövetségből, egy évezreddel korábbi időből, mint a maszoréta kéziratok keletkezési ideje... Így olyan biztonsággal tudunk válaszolni a szöveg hitelességének kérdésére, amely lehetetlen volt 1947 előtt.” (Geisler–Nix: *A General Introduction to the Bible*. Chicago, 1975. 260–261. o.)

4 Az „Ésaías A” tekercsre utal itt, amely a bibliai könyv teljes szövegét tartalmazza.

Jézus tanúságtételei az Írások változhatatlanságáról, mérték jellegéről

„**N**e gondoljátok, hogy jöttem a törvény vagy a próféták eltörlésére. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltssem. Mert bizony mondom néktek, míg az ég és a föld elmúlik, a törvényből egy jóta vagy egyetlen pontocská el nem múlik.” (Mt 5,17–18)

„Szenteld meg őket a te igazsággoddal, a te igéd igazság.” (Jn 17,17)

Jézus élesen megkülönböztette a Szentírás szavát az emberi vallási tanításoktól és hagyományoktól. Emelt *„Isten parancsolatának”* mondotta, amazokat pedig *„emberi rendelkezéseknek.”* *„Hiába tisztelnek engem, ha oly tudományokat tanítanak, amelyek emberek parancsolatai.”* (Mt 15,9) Isten szava mellé vagy fölé helyezni ezeket súlyos bűn, mert ez annyit jelent, mint *„erőtlenné tenni Isten beszédét emberi rendelkezések által”* (Mt 15,1–6).

Az összes vallási tévelygés okát így jelölte meg Jézus: *„Avagy nem azért tévelyegtek-e, mert nem ismeritek az Írásokat, sem az Istennek hatalmát?”* (Mk 12,24)

Tanította azt is, hogy az Írásban foglalt kijelentéseket úgy kell vennünk, amint vannak. Kutatnunk kell őket, hogy megérthessük valódi jelentésüket, de nem szabad emberi magabiztossággal és önkényességgel magyarázni vagy átértelmezni őket, mert *„az Írás fel nem bontható”* (Jn 10,35).

Krisztus azért jött, hogy eltakarítsa a sok emberi magyarázkodást és torzulást, ami eltakarta az igazság ragyogását. Megtisztította az Írások ismeretét a vallási tanítók félremagyarázásaitól és hamis elméleteitől. Eltávolított mindent, ami megfosztotta ezeket

az igazságokat a bennük lüktető élettől és erőtől. Visszaadta őket a világnak – eredeti frissességükben, erejükben és teljességükben.

Jézus egyik példázata így hangzott:

„Hasonlatos az Isten országa a szántóföldben elrejtett kincshez, amelyet megtalálva az ember, elrejtí az, és afelett való örömeben elmegy, és eladva mindenét, amije van, megveszi azt a szántóföldet.” (Mt 13,44)

Mit példáz a szürke, értéktelen, semmit ígérő szántóföld, ami Isten országa nagy kincsét rejtí? Magát a Szentírást, a Bibliát. Miért van elrejtve benne a nagy kincs, Isten bölcsessége, az Istennel való személyes ismeretség lehetősége? Egyrészt közönséges szemmel nem lehet a nagy kincset meglátí. A példázat azt is mondja, hogy az emberek elmennek mellette, nem látják meg. Csak az az ember, aki mélyen leásott, az találta meg. Ő viszont nem tudott hová lenni örömeben. Tudta, hogy akkora kincs, hogy mindent – örömmel, nem pedig áldozatként – odaadhat érte.

A Biblia így bátorít a „kincs” keresésére, a „mélyen ásó”, alapos Biblia-tanulmányozásra: *„Ha keresed azt, mint az ezüstöt, és mint a kincseket kutatod azt: akkor megérted az Úrnak félelmét, és Istennek ismeretére jutsz... Akkor megérted az igazságot, és törvényt és becsületességet, és minden jó utat.” (Pél 2,4–5.9)*

Másrészt a Szentírást rengetegen értelmezték, magyarázták magabiztos – ennélfogva téves – módon. Ezek a torzító értelmezések rátelepedtek a Szentíráásra, mint a hordalék. Ezeket le kell tisztítani a Bibliáról, illetve az embernek ki kell tisztítania ezeket a maga lelkéből.

Félre kell tennie az összes hagyományt, emberi magyarázatot, hogy ezek mögött, ezek alatt felfedezze a nagy kincset – azaz, hogy elfogulatlanul, magával a Bibliával, annak belső összefüggéseivel és tartalmával foglalkozzék. Sok ember szeme és szíve elől a sokféle emberi értelmezés és bölcselkedés üledéke rejtí el e nagy kincset.

„Mindenkinek saját eszméi vannak:
azokra büszke és azt prédikálják!
s hallgatni kell az Evangéliomnak.”
(Dante Alighieri: *Isteni színjáték*.
A Paradicsom. Részlet a XXIX. énekből
– Babits Mihály fordítása.)

„Aki úgy értelmezi az Írást, hogy értelmét nem magából az Írás-
ból veszi, az ellensége az Írásnak.”
(Blaise Pascal: *Gondolatok*, 900. töredék)

A BIBLIAI KÖNYVCÍMEK RÖVIDÍTÉSE

ÓSZÖVETSÉG

Mózes 1. könyve	1Móz	Prédikátor könyve	Préd
Mózes 2. könyve	2Móz	Énekek éneke	Én
Mózes 3. könyve	3Móz	Ésaiás próféta könyve	Ésa
Mózes 4. könyve	4Móz	Jeremiás próféta könyve	Jer
Mózes 5. könyve	5Móz	Jeremiás siralmai	Siral
Józsué könyve	Józs	Ezékiel próféta könyve	Ezék
Bírák könyve	Bír	Dániel próféta könyve	Dn
Ruth könyve	Ruth	Hóseás próféta könyve	Hós
Sámuel 1. könyve	1Sám	Jóel próféta könyve	Jóel
Sámuel 2. könyve	2Sám	Ámós próféta könyve	Ámós
A királyokról írt 1. könyv	1Kir	Abdiás próféta könyve	Abd
A királyokról írt 2. könyv	2Kir	Jónás próféta könyve	Jón
Krónika 1. könyve	1Krón	Mikeás próféta könyve	Mik
Krónika 2. könyve	2Krón	Náhum próféta könyve	Náh
Ezsdrás könyve	Ezsdr	Habakuk próféta könyve	Hab
Nehémiás könyve	Nehem	Sofóniás próféta könyve	Sof
Eszter könyve	Esztr	Aggeus próféta könyve	Agge
Jób könyve	Jób	Zakariás próféta könyve	Zak
Zsoltárok könyve	Zsolt	Malakiás próféta könyve	Malak
Példabeszédek könyve	Péld		

ÚJSZÖVETSÉG

Máté evangéliuma	Mt	Timótheushoz írt 1. levél	1Tim
Márk evangéliuma	Mk	Timótheushoz írt 2. levél	2Tim
Lukács evangéliuma	Lk	Titushoz írt levél	Tit
János evangéliuma	Jn	Filemonhoz írt levél	Filem
Apostolok cselekedetei	Ap csel	A zsidókhoz írt levél	Zsid
Római levél	Rm	Jakab apostol levele	Jak
Korinthusi 1. levél	1Kor	Péter apostol 1. levele	1Pt
Korinthusi 2. levél	2Kor	Péter apostol 2. levele	2Pt
Galata levél	Gal	János apostol 1. levele	1Jn
Efézusi levél	Eféz	János apostol 2. levele	2Jn
Filippi levél	Fil	János apostol 3. levele	3Jn
Kolossé levél	Kol	Júdás apostol levele	Júd
Thessalonikai 1. levél	1Thess	Jelenések könyve	Jel
Thessalonikai 2. levél	2Thess		